

פרק כה (פסוקים א-כב) / ברוריה בן-דוד (וייס)

רק לאחר שהודה שאול בפרהסיה במלכות דוד אנו קוראים בתחילת פרק כה על מות שמואל. "וימת שמואל ויקבצו כל ישראל ויספדו לו ויקברוהו בביתו ברמה" (פס' א).

שמואל חתם את תקופת השופטים וייסד את המלוכה בישראל. שמואל היה לוי, משרת בקודש, נזיר, נביא (נקרא בפי חז"ל רבן של נביאים ירושלמי חגיגה ב, א), שופט ומחוקק.

הוא פעל בעת המשבר הגדול שפקד את העם אחרי חורבן שילה וגלות הכבוד מישראל והצליח ללכד את העם.

הכתוב מכנה את שמואל בשלושה כינויים: נביא (ג, כ; דה"ב לה, יח), הראה (ט, ט ועוד), איש אלקים, או איש האלקים (ט ו-ח, י).

בספר ירמיהו טו, א ובספר תהילים צט ו נזכרים משה ושמואל בנשימה אחת: "אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה". "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו".

קיימים צדדים שווים בין משה הראשון לנביאים המנהיגים לשמואל האחרון שבהם.

הבה נשווה ביניהם:

- 1) שניהם היו גם נביאים וגם מנהיגים ובלשון חז"ל זה מלך וזה מלך (שוח"ט א. ג).
- 2) רק על שני נביאים אלה מכל הנביאים ידועים לנו פרטים החל מלידתם וילדותם ועד למותם וקבורתם.
- 3) שניהם גדלו מחוץ לבית הוריהם, משה בבית פרעה ושמואל במשכן שילה.
- 4) לכל אחד מהם שני בנים שאינם מתמנים להנהיג את העם. שניהם נצטוו למנות אחרים במקומם.
- 5) על שניהם נאמר לשון "טוב". על משה נאמר: "ותהר האשה ותלד בן ותרא אתו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים" (שמ' ב, ב). על שמואל נאמר "והנער שמואל הלך וגדל וטוב גם עם ה' וגם עם אנשים" (ש"א ב, כו).
- 6) שניהם זכו לשמוע דבר ה' באוהל מועד (שמ' כה, כב; ויק' א, א; במד' ז, פט; ש"א ג).
- 7) שניהם זכו להתגלות ה' ולהכפלה בקריאת שמם בהתגלות הראשונה כביטוי לחיבה ולזירוז (שמ' ג, ד; ש"א ג ד-י). (גם שני האבות אברהם ויעקב זכו לכפל שמם בר' כב יא; מו, ב).
- 8) שניהם השיבו לקול הקורא הנני.
- 9) שניהם היו לויים וכל אחד מהם בנה מזבחות (ש"א ז, יז; שמ' יז, טו; כד, ד). (כנראה ששמואל הוא הראשון שהקריב בבמה. בספר יהושע ובספר שופטים לא מוזכרת המילה "במה". עם חורבן שילה הותר להקריב קרבנות בבמות. במה קטנה היא במה ליחידים. במה גדולה היא במה ציבורית שהייתה בנב, ולאחר מות שמואל הייתה בגבעון. שמואל לא הקריב בבמות הגדולות).
- 10) שניהם תיווכו בין ה' לעם.
- 11) שניהם הרבו להתפלל עבור העם (ש"א ז, ה, ט; ח, ו; יב, יט; כג, טו; יא).
- 12) לשניהם עשה ה' אותות ומופתים גלויים (ש"א ז, י; יב יז-יח; שמ' יד כד) שהביאו את העם להאמין בגדולתו של ה'.
- 13) שניהם אומרים לעם שלא ייראו מהקולות (ש"א יב, כ; שמ' כ, יז).
- 14) שניהם קשורים למלחמה בעמלק (שמ' יז ח-יב; ש"א פרק טו).
- 15) מלחמתו האחרונה של משה הייתה באמורי, לאחר שסיחון סירב להיענות לדברי

שלום של משה (דב' ב, כו), ואילו בשמואל נאמר "ויהי שלום בין ישראל ובין האמרי" (ש"א ז יד).

16) שניהם מצוינים בניקיון כפיהם. משה מתוודה: "לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעתי את אחד מהם" (במד' טז, טו). ושמואל אומר: "את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי" וכו' (ש"א יב, ג).

17) בצוואתו מזכיר שמואל כמנהיגים מושיעים או שליחים ראשונים את משה ואהרן ואת עצמו כמנהיג שליח אחרון לפני תקופת המלוכה (יב, ו, ח, יא).

18) לאחר מותו של שמואל כתוב "ויספדו לו כל ישראל" (כה, א), ולאחר פטירת משה "ויבכו בני ישראל את משה" (דב' לד, ח).

יש לציין ששמואל הוא מצאצאי קורח שמרד במשה ועם הנהגתו את העם נסגר מעגל.

בפרק כד למדנו על הזדמנות מפתיעה שהייתה לדוד להרוג את שאול, אך דוד נזהר מלפגוע בו כי היה בעיניו "משיח ה'". לעומת הגבורה הנפשית שגילה דוד במקרה זה נקרא בפרק כה על אדם גס רוח ורע לב שהשפיל את דוד ובגללו דוד נכשל כמעט במעשה הרג.

כיצד מתאר הכתוב את נבל הכרמלי?

איש גדול מאד, כלומר: עשיר מאוד, התגורר במעון שהייתה בהר יהודה (יהו' טו, נה) (כג, כד). בבעלותו היו שלושת אלפים צאן ואלף עיזים. עדריו רעו בכרמל. אין הכוונה להר הכרמל המפורסם, כי אם לעיר הכרמל, עיר בהר יהודה (יהו' טו, נה) הסמוכה למעון. "והוא כלבו" ייתכן שהיה מצאצאי כלב נשיא יהודה כפי שמעיד עליו מושבו במעון. לפי סברה אחרת הכוונה לכלב בן חצרון. "כלבו" יש המפרשים כשמו כן הוא - שטיבו כטיב כלב.

את מי שלח דוד לנבל הכרמלי ומה ביקש ממנו?

דוד שלח עשרה נערים לברך את נבל וביקשו שבחג הגז יזכור לטובה גם אותו ואת נעריהם. "כי על יום טוב בנו (כמו באנו), תנה נא את אשר תמצא ידך לעבדיך ולבנך לדוד" (פס' ח).

"ולבנך דוד" ביטוי המורה על כבוד כלפי נבל. המכבד ואוהב אותך כבן את אביו. (שאו' אומר לדוד: "הקלך זה בני דוד?" כד, טז).

ימי גזיזת הצאן היו ימי חג למגדלי צאן כבימי הקציר והבציר לאיכרים והיו עושים בהם משתה ושמחה (ש"ב יג, כג).

מדוע ביקש דוד מתנה מנבל?

גדודו של דוד פעל גם בתוך הארץ ואנשיו גבו תשלומים מבעלי נכסים תמורת חסות ושמירה שנתנו לעדריהם. על רקע זה פרץ סכסוך חמור בין דוד ובין נבל הכרמלי. גדודו של דוד התהלך בסביבה בה עדריו של נבל רעו. אנשיו התרועעו עם רועיו של נבל ושמרו עליהם כל ימי היותם בכרמל. "לא הכלמנום ולא נפקד להם מאומה" (פס' ז). לא גזלנו מהם ולא נתנו לאחרים לגזול מהם דבר. ואכן אחד מנערי נבל אמר לאביגיל "והאנשים טובים לנו מאוד". מפני שדוד נהג יפה ברכושו של נבל הוא ביקש ממנו לתת לו בעין יפה את המגיע לו בצדק ביום טוב של משתה ושמחה לרגל גז הצאן.

כיצד הגיב נבל על בקשת דוד?

"מי דוד ומי בן ישי? היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו, ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחתי אשר טבחתי לגזזי, ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה?" (פס' י, יא) לא זו בלבד שנבל סירב למלא בקשת דוד, אלא חרף את דוד. יש בתשובתו משום גנות גדולה לדוד. הוא מכנהו עבד מתפרץ. בדוד הבורח מפני שאול רואה נבל עבד הבורח מפני אדוניו ואומר: רבים הם העבדים הבורחים. וכי מפני שדוד בורח מפני אדוניו חייב אני לעזור לו? כלום חייב אני לתת מרכושי לאנשים שאינני מכיר אותם? ואף אינני יודע מאין באו. "ולקחתי את לחמי" אופן דיבור מיוחד לקמצן ורע שאינו יכול לתת מפתו לאחר. "את מימי" מים חיים וקרים לשתייה ערכם היה חשוב בימי קדם, וכנראה עלה לנבל בעמל רב להביא די מים בעד כל גוזזיו. "ואת טבחתי" בשר הבהמות שטבחתי "ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה" (פס' יא).

"ויהפכו נערי דוד לדרכם וישבו ויבאו ויגידו לו ככל הדברים האלה" (פס' יב). פנו וישבו לדרכם מבלי שברכוהו לשלום ("ויהפכו נערי דוד" הפכו פניהם ללכת לדרכם).

סירובו של נבל ותשובתו הגסה והמעליבה הכלימו את דוד. איך מעז נבל לכנותו "עבד מתפרץ"?. איך הוא מעז לומר עליו ועל אנשיו "מי דוד ומי בן ישי?" "ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה". הכול יודעים שדוד בן למשפחה מכובדת מבית לחם, ושהוא גיבור ישראל וחתן המלך. דוד לא יכול היה למחול על עלבון כזה. חמתו בערה בו, משום כך ציווה דוד את אנשיו לחגור את חרבותיהם ללכת לעשות דין בנבל ובני ביתו.

רועי נבל היו חכמים מאדוניהם וידעו לקדם את פני הרעה. אחד הרועים מיהר לספר לאביגיל שעליה נאמר "והאשה טובת שכל ויפת תאר" (פס' ג). (במסכת מגילה ט"ו ע"א כתוב: ארבע נשים יפפיות היו בעולם שרה, אביגיל, רחב ואסתר). וכך אמר "הנה שלח דוד מלאכים מהמדבר לברך את אדנינו ויעט בהם". נבל עט עליהם כעיט על טרפו. לפי דברי הנער כל שליחותם של הנערים הייתה לברך. בזה הדגיש את חטאו של נבל. היה זה מעשה מגונה מאוד לא להשיב ברכה למברכים. נבל התנפל עליהם בכעס כעיט על טרפו. התקצף ויגרשם. הנער אישר את דברי נערי דוד. "והאנשים טבים לנו מאד ולא הכלמנו ולא פקדנו מאומה כל ימי התהלכנו אתם בהיותנו בשדה. חומה היו עלינו גם לילה גם יומם כל ימי היותנו עמם רעים הצאן" (פס' טו-טז). כלומר: כל הימים שהתהלכנו עם צאננו הם לא הכלימו אותנו, לא עשו לנו רעה. כחומה בצורה היו עלינו מסביב. שמרו עלינו מכל רע. הנער התמרמר על יחסו של אדוניו לא רק בגלל חוסר הנימוס שגילה כלפי דוד, אלא בעיקר בגלל הסכנה שצפויה מעתה על נבל ועל כל ביתו מצד דוד ואנשיו.

מדוע לא הזהירו הרועים את נבל עצמו?

מפני שהיה איש "קשה רע מעללים" (פס' ג) "והוא בן בליעל מדבר אליו" (פס' יז). הוא איש רע שאי-אפשר לדבר אליו ולהזהירו מפני הרעה הצפויה לו.

מה החליטה אביגיל לעשות?

למהר ולהקדים את דוד ולפייסו.

כיצד תעשה זאת?

היא פעלה בזריזות כדי לקדם את פני הרעה. לקחה מאתים לחם (ככרות לחם), שנים נבלי יין, חמש צאן מוכנות לאכילה, חמש סאים קלי בין ארבעים לשבעים ליטרים גרגרי דגן קלויים באש (ויקרא כג יד), מאה צמוקים (עיגולי ענבים יבשים) ומאתים דבלים תאנים יבשות. הטעינה הכול על החמורים. היא ביקשה מנעריה שילכו לפניו לכפר פני דוד במנחה הגדולה הזאת.

במעשה אביגיל היה דמיון למעשהו של יעקב אבינו. אביגיל אמרה לנעריה: "עברו לפני". וביעקב נאמר: "אכפרה פניו במנחה ההלכת לפני...אולי ישא פני ותעבר המנחה על פניו" (בר' לב טז-כב). אביגיל אמרה לנעריה: "הנני אחריכם באה" (פס' יט), ככתוב: (בבר' לב כא) "הנה עבדך יעקב אחרינו".

ולאשה נבל לא גילתה כי היא הולכת לפייס את דוד, כי נבל בן בליעל. גם דוד ואנשיו יצאו לדרך כדי להתקיף את נבל. כנראה שדוד ואביגיל ירדו משני הרים זה לעומת זה ונפגשו בגיא אשר ביניהם. בגלל הסלעים לא ראו דוד ואנשיו את אביגיל לפני שנפגשו. דוד מלא זעם אמר לאנשיו (לפי רש"י אמר בלבו) "אך לשקר (אך לחינם, לשווא) שמרתי על כל אשר לזה במדבר, ולא נפקד מכל אשר לו מאומה, וישב לי רעה תחת טובה" (פס' כא). דוד נשבע להמית כל זכר בבית נבל.

מה מפליא אותנו בהתנהגותו של דוד?

דוד שהיה כה מתון וסלחן כלפי שאול מתמלא חמה ומוכן להתנקם בנבל מעליבו ע"י הרג ושפיכות דמים.

פרק כה (פסוקים כג – סוף)

בקטע זה נקרא כיצד אביגיל מצליחה לשכך את חמת דוד.

מה עשתה אביגיל כדי לפייס את דוד?

אביגיל ירדה מעל החמור לכבודו של דוד. ותפול לפני דוד "ותשתחו ארץ". היא חזרה ונפלה שנית לפני רגליו. הנפילה הראשונה הייתה מיד כאשר ראתה את דוד מרחוק דרך כבוד, והשנייה באה לבקש רחמים. כך מצאנו במגילת אסתר: "ותפל לפני רגליו ותבך ותתחנן לו וגו'" (אס' ח, ג). אביגיל קיבלה על עצמה את אשמת היחס המשפיל וכפוי הטובה של נבל אל שליחי דוד, וכוונתה לבקש סליחה בשם בעלה. היא מבקשת מדוד שלא ישים לב לנבל, כי כשמו כן הוא. שמו יאה לו, כי מעשיו מעשי נבלה. אביגיל אומרת שהיא לא ידעה שדוד שלח שליחים אל נבל. ה' שלחני לקראתך למנוע אותך מלשפוך דם, ומנעך מעשות נקמה בנבל. הלוואי ויהיו כל אויביך כמוהו (יתכן ואביגיל רומזת על שאול), כשם שנבל לא יכול להזיק לך כך אויביך לא יוכלו להזיק לך.

אביגיל אומרת לדוד שהמתנות שהביאה אינן ראויות לו אלא רק לנעריו. דרך כבוד אמרה זאת כי לאדם גדול כמוהו מנחה דלה כזו כמוה כאין. "שא נא לפשע אמתך" מבקשת אביגיל, כאילו שהיא חטאה לדוד. היא אומרת לו מעודך לא השתמשת בגבורתך לרעה ועל כן לא תעשה רעה גם לי ולביתי.

אביגיל מפארת את מעשי דוד בדברי פיוס חכמים באמרה כי הוא נלחם באויבי ישראל שהם אויבי ה', ובזכות מלחמותיו וניצחונותיו יקים לו ה' "בית נאמן". כלומר: בית נכון ואיתן העומד לדורות כמו שניבא איש האלוקים לעלי: "ובניתי לו בית נאמן והתהלך

לפני משיחי כל הימים" (ב, לה). היא ניבאה לדוד כי ימלוך ומשכיחה בזה את דברי העלבון שהעליבו בעלה בקוראו לו "עבד מתפרץ".

גם על רדיפת שאול אחרי דוד רומזת אביגיל "ויקם אדם לרדפך ולבקש את נפשך", הכוונה לשאול. היא לא רצתה לנקוב בשם המלך. נפשך תהא קשורה וכרוכה כדבר יקר הניתן למשמרת בקשר החיים. כאילו תימצא בתוך הצרור (החבילה) בו קשורים ושמורים החיים, כלומר: ה' ישמור את נפשך מיד אויביך אבל את נפש אויביך יזרוק ה', כשם שזורקים אבן הנמצאת בתוך כף קלע. אולי רמזה בכך על האבן שקלע דוד מכף הקלע אל גלית.

ה' עתיד לצוות את דוד לנגיד על ישראל. כנראה שכבר פשטה השמועה כי דוד נמשח למלך. (לפי מסכת מגילה י"ד ע"א שבע נביאות היו: שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חלדה ואסתר). משום כך אין לשפוך דם חנם כדי שלא יהיה לו אח"כ המעשה לפוקה ולמכשול. פוקה מלשון פיק ברכיים מורה על התמוטטות וחולשה. הכוונה לחטא שהוא מכשול ללב וגורם צער של חרטה.

אביגיל מדגישה כי היא מנעה את דוד מלחטוא ומסיימת את דבריה במילים "וזכרת את אמתך" (פס' לא). אגב דאגתה להציל את נבל בעלה רמזה לדוד שיזכור גם אותה בבוא הזמן.

כיצד השפיעו דברי אביגיל על דוד?

"ברוך ה' אלקי ישראל אשר שלחך היום הזה לקראתי, וברוך טעמך וברוכה את אשר כלתני היום הזה מבוא בדמים והשע ידי לי" (פס' לב, לג). ברוך טעמך וברוכה את רמז ליופייה של אביגיל, שלא כנאמר במשלי יא, כב: "אשה יפה וסרת טעם". אביגיל היא אישה יפה וברוכת טעם. דוד מאשר את דבריה. היא מנעה ממנו מבוא בדמים. הוא מודה על כך לה'. דוד לקח מידה את אשר הביאה לו. ולה אמר: "עלי לשלום לביתך, ראי, שמעתי בקולך ואשא פניך" (פס' לה).

כאן נחשף ההבדל בין דוד ושאול. שאול לא קיבל את דברי הגנתו של הכוהן הגדול אחימלך ואפילו סירובם של עבדיו לבצע את גזר הדין לא הביאו להרהור נוסף בטיבו של גזר הדין כלפי כוהני נב. הוא הדבר ביחסו של שאול לדוד, גם בשעה שיונתן בנו של שאול מגן באומץ על דוד באזני אביו שאול לא חדל לרדוף אחרי דוד על מנת להרגו, למרות שדוד מוכיח לו שהוא חס על חייו. גם התנהגותו של דוד כשיכול היה להרגו לא מנעה משאול להפסיק לרדוף אחריו, ואילו דוד לאחר שפסק את דינו של נבל ולאחר שגייס את אנשיו לשם כך קיבל את טענותיה של אביגיל וביטל את גזר דינו. שפיכות דמים נמנעה בזכות השתדלותה של אביגיל אשת נבל.

דוד לא נגע לרעה בנבל אך נבל בא על עונשו. כיצד?

כשפג יינו נודע לו מפי אביגיל על המנחה הגדולה שנתנה לדוד כדי לפייסו ועל הסכנה הגדולה שהייתה צפויה לו לביתו ולרכושו, כששמע זאת לקה בשבץ לב, גופו שותק והתאבן אחרי עשרה ימים מת. דוד היה אסיר תודה לה' שתבע את עלבונו ונקם את נקמתו. "ויאמר: ברוך ה' אשר רב את ריב חרפתי מיד נבל, ואת עבדו חשך מרעה ואת רעת נבל השיב ה' בראשו" (פס' לט).

איזה תוצאות נוספות היו למעשה?

אחרי מות נבל נשא דוד את אביגיל לאישה.

כיצד הביעה אביגיל את הסכמתה להינשא לדוד?

היא אמרה לעבדיו שנשלחו לקחתה לו לאישה שמרוב הערצתה לדוד היא מוכנה לרחוץ את רגלי עבדיו. לשון נימוס והכנעה מופלגים.

דוד נשא לאישה גם את אחינעם (שמה כשם אשת שאול יד, נ) מיזרעאל עיר בהר יהודה (יהו' טו, נו). אחינעם ילדה לדוד את אמנון בכורו (ש'ב ג, ב). מיכל נלקחה מדוד ע"י אביה וניתנה שלא מרצונה לפלטי בן ליש. זה היה מעשה עוול שעשה שאול לדוד ולמיכל כאחד וכל המעשים הללו עתידים להתנקם בו בהגיעה השעה. מיכל זכתה בימים מעטים של אושר ואהבה. לאחר בריחת דוד היו ימיה ימי צער ויגון.

ניבים

כשמו כן הוא (פס' כה).

הוראתו : השם מסמל ומאפיין את תכונותיו.

תהא נפשו צרורה בצרור החיים (תנצב"ה) (פס' כט).

פירושו : נשמתו תהיה שמורה בספר החיים לאחר המוות.

ביטוי שנכתב על המצבות ת.נ.צ.ב.ה

היה לו לפוקה ולמכשול לב (פס' לא).

הוראתו : היה לו למכשול. מהמילה פוקה נגזר הביטוי פיק ברכיים- כישלון ברכיים (נחום ב, יא).

היה לאבן (פס' לז).

הוראתו : התאבן מרוב פחד.

לבו מת בקרבו (פס' לז).

הוראתו : אימת מוות נפלה עליו.

עבודה בכתב

1) מה ידוע לכם על :

א) נבל.

ב) תגובת דוד לדברי נבל.

ג) אביגיל.

ד) אחינעם מיזרעאל.

2) **מי אמר למי?**

א) תנה נא את אשר תמצא ידך לעבדיך ולבנך לדוד.

ב) היום רבו העבדים המתפרצים איש מפני אדניו.

ג) חגרו איש את חרבו.

ד) והאנשים טבים לנו מאד.

ה) חומה היו עלינו גם לילה גם יומם.

- ו) עברו לפני הנני אחריכם באה.
ז) אל נא ישים אדני את לבו אל איש הבליעל הזה.
ח) כשמו כן הוא.
ט) שא נא לפשע אמתך.
י) ויקם אדם לרדפך ולבקש את נפשך.
יא) ולא תהיה לך לפוקה ולמכשול.
יב) ברוך טעמך וברוכה את.
יג) אשר כלתני היום הזה מבוא בדמים והשע ידי לי.
יד) הנה אמתך לשפחה לרחץ רגלי עבדי אדני.

3) התכירונו? מי אנחנו?

- א) איש קשה ורע מעללים.
ב) אישה טובת שכל ויפת תואר.
ג) אנחנו עשרה נערים שעלינו כרמלה.
ד) הגנו על רועי נבל.
ה) חרפתי וגידפתי את דוד.
ו) מנעתי שפיכות דמים.
ז) אנו נשותיו של דוד.
ח) שאול נתן לי את בתו לאישה.